

TARİHTE İLK RESMÎ MEVLİD MERASİMLERİ

Osman ÇETİN*

ÖZET

Hız Muhammed'in doğum yıldönümlerinde yapılan merasimlerin ortaya çıkışında gerçek sebep, müslümanların peygamberine duyduğu engin sevgi ve bağlılıklarıdır. Bu merasimlerin resmî mahiyet kazandığı devir Fatımîler dönemi olup merasimleri bugünkü şekliyle ilk tertip eden de Muzafferuddin Gökborî'dir. Mevlid merasimlerinin yaygınlaşması dolayısıyla yazılan pek çok mevlid kitabının arasında, en çok sevilen ve tutulan Süleyman Çelebi'nin yazdığı "Vesiletü'n-Necât" adlı eser olmuştur.

SUMMARY

The First Formal Mavlid Ceremonies in History

The main reason of the ceremonies in the birth-anniversaries of Prophet Mohammad is the Muslims endless love and affection for their prophet. The first mavlid ceremonies with a formal character started in the Fatimid era. In addition to those formal mavlid ceremonies, Muzaffar al-Din Kok-bori also arranged it in its present-day form. Owing to the popularity of the theme many mavlid texts have been written by many poets. Among these, the mavlid written by Suleiman Cheleby (Süleyman Çelebi) with the name of "Vasıla al-Nacât" is the best loved, known and most appreciated one by the Turkish people today.

Hicretin 4. yılında Medine civarındaki kabilelerden ikisi Peygamberimize başvurarak, "İçimizde İslâm'a karşı meyil var. Bize birkaç kişi gönder de İslâm'ı öğretip Kur'ân okutsunlar" dediler. Hz. Peygamber de, hiçbir şüphe duymadan, bu kabilelere sahabeden Âsım'ın başkanlığında 10 kişilik bir heyet gönderdi. Heyet, yolda "Raci" denilen yere varınca 200 kişilik silahlı bir müşrik çetesinin hücumuna uğradı. Sekizi şehit edildi, Zeyd ve Hubeyb adında iki sahabe de esir edilerek Mekke'ye götürüldü ve idam edildi. Zeyd'in idamında Mekke'nin ileri gelenleri hazır bulundu. Başlı uçurulacağı anda Ebu Süfyan:

— Senin çoluk çocuğunun yanında olmana karşılık Muhammed'in elimize düşmesini ister misin? diye sordu. Zeyd:

* Yard. Doç. Dr.; Uludağ Univ. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi.

— Asla! Canımı kurtaracağımı bilsem de, Rasulullah'ın değil burada öldürülmesine, Medine'de ayağına bir dikenin batmasına bile dayanmam, dedi. Ebu Süfyan, bu kuvvetli iman ve Peygamber Efendimize karşı duyulan derin sevgi ve bağlılığa hayret ederek:

— Muhammed (a.s.)'in arkadaşları tarafından sevildiği kadar bir başkasının sevildiğini görmedim, dedi¹.

İşte mevlid merasimlerinin ortaya çıkışının ve artan bir ilgi ile devam etmesinin gerçek sebebi, sahabe-i kirâm'dan bu güne kadar, müslümanların gönlünde yer tutan bu çok kuvvetli Rasulullah sevgisi ve bağlılığıdır.

Mevlidü'n-Nebi merasimlerine gelince: Bu merasimler henüz Fatımî ve Eyyubîler devrindeki hususî şekillerini kazanmadan önce, Hz. Peygamber'in doğum günü olan Rebiülevvelin 12. günü müslümanların, Mekke'de Rasulullah'ın doğduğu evi, Medine'de de mübarek kabrini ziyaret ettikleri bilinmektedir. İbn Cübeyr, Mekke'deki bu ziyaret ve merasimlere bizzat şahit olmuş ve bu münasebetle Hz. Peygamber'in doğduğu evin bütün gün ziyaretçilere açık tutulduğunu anlatmıştır². Peygamberimizin doğum gününde yapılan bu merasimler, zaman ve mekân farkından doğan bazı değişikliklerle, asırlar boyu devam etmiştir. Her şeye rağmen daima bazı ortak özellikler taşıyan bu merasimler "Leyletü'l-Mevlid" veya "Mevlidü'n-Nebi" diye anılmıştır³.

Mevlidü'n-Nebi merasimlerinin resmî mahiyet kazandığı devir Fatımîler dönemidir. Makrizî, Şif-Fatımî halifelerinin bir yıl boyunca tertip ettikleri çeşitli bayram ve merasimlerden bahsederken, kısaca mevlid merasimlerine de temas etmektedir. Fatımîler her sene, hicrî yılbaşı olan 1 Muharrem, Aşure günü, Kurban ve Ramazan bayramları, kandil geceleri, Nevruz, Mihrican, Feth-i Halîç gibi gün ve gecelerde çeşitli resmî merasimler tertip ederler, ayrıca "Mevâlid-i Sitte" dedikleri altı ayrı mevlid merasimi yaparlardı ki, şüphesiz bunların en önemlisi Rebiülevvel ayının 12. günü ve gecesini yapılan mevlid merasimi idi. Halifenin biraz da ihtişamını göstermek istediği bu törenlerde çok para harcanırdı. Sadakalar verilir; para, elbise ve mücevherattan oluşan hediyeler teâti edilirdi.

Tamamen resmî mahiyette olan bu mevlid merasimlerine devletin ileri gelenleri ile ulemâ davet edilirdi. Sarayın tül ile örtülen balkonlarından birinde, bir kürsü üzerinde oturan halifenin huzurunda Kahire'nin üç hatibi birbiri ardından vaazlar verirdi. Gece fener alayları düzenlenirdi. Bu devirde mevlid merasimleri tamamen saray ve çevresinde icra edilmiş olup henüz halk arasında yayılmamıştı⁴.

Fatımîler Mevlidü'n-Nebi dışında, Mevlid-i Ali, Mevlid-i Hasan, Mevlid-i Hüseyin, Mevlid-i Fatma ve Mevlid-i Halife-i Hâzır (mevcut halifenin doğum günü için) adı ile beş ayrı mevlid merasimi daha tertip ederlerdi⁵.

1 İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, c. III, Mısır, 1355, s. 178-181; Taberî, Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk, c. II, Beyrut, ts., s. 538-542; İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't Tarih, c. II, Beyrut, 1385, s. 167-168.

2 İbn Cübeyr, Rihletü İbn Cübeyr, Beyrut, 1384, s. 113, 114, 163.

3 Fuchs, H., "Mevlid" mad., İslam Ansiklopedisi, VIII, 172.

4 Makrizî, Kitâbu'l-Mevâiz ve'l-İtibar bi-Zikri'l-Hitat ve'l-Asâr, c. I, s. 433, 490-493; Zeydan, Corci, Medeniyet-i İslamiyye Tarihi, çev.: Zeki Megamiz, c. V, İst., 1330, s. 250-251.

5 Zeydan, a.g.e., V, 251.

Meşhur rivayete göre Mevlidü'n-Nebi merasimleri, bugünkü şekliyle ilk defa, Erbil Atabeyi Muzafferuddin Gökböri (1190-1233) tarafından tertip ve tes'îd olunmuştur. İbn Hallikan, İslâm tarihinde Haçlılarla yaptığı mücadeleler ile haklı bir şöhrete ulaşan Selahaddin Eyyubî'nin eniştesi olan Muzafferuddin Gökböri'nin fazilet ve hayırseverliği ile düzenlediği mevlid merasimleri hakkında bilgi verirken onun, İslâm dünyasında destanlaşmış şahsiyeti ve kurduğu dinî, ilmî ve hayrî müesseselerini de tanıtmaya çalışır. Dünyada hayır yapmak kadar hiçbir şeyi sevmediği bilinen Melik Gökböri, küçük bir toprak parçasına hükmettiği halde, her devlet ve hükümdara örnek olacak müesseseler vücuda getirmiştir. Hanefî ve Şafîî alimlerinin ders verdiği medreseler, sufiler için kurduğu hânekâhlar, kör ve müzmin hasta ve sakatlar için yaptırdığı hastahaneler yanında dul ve yoksul ihtiyar kadınlara, yetim ve kimsesiz çocuklara da yurtlar ve bakımevleri kurmuş ve hatta memedeki küçük çocuklar için bu bakımevlerine para ile tutulan sütanneler yerleştirmiş ve bütün bu hayır kurumlarına zengin vakıflar tahsis etmiştir. Hastaları her gün ziyaret edip onlarla ilgilenen Muzafferuddin, ayrıca her gün yoksullara yemek yedirir, onlara para ve yiyecek gibi çeşitli hediyeler de verirdi. Sarayının kapısı herkese her zaman açıktı. Uzak yerlerden gelen yolcuları, sadece misafir etmekle kalmaz, memleketlerine dönebilmeleri için yol harçlığı da verirdi. Vakıf gelirlerinden elde ettiği paralarla, her sene iki kez, Haçlıların elinde bulunan müslüman esirleri satın alır ve hürriyetlerine kavuştururdu. Yine her sene Hac mevsiminde fukaraya dağıtılmak üzere Haremeyn'e 5-6 bin dinar gönderirdi. Haçlıların su ihtiyacını gidermek için Arafat'ta su tesisleri kurdu muştur⁶.

Öte yandan Muzafferuddin Gökböri'nin bu hayırseverliği kadar, Rasulullah'a karşı beslediği aşırı sevgisi sebebiyle çok büyük masraflarla tertip etmiş olduğu mevlid merasimleri de meşhurdur. İbn Hallikan bu merasimleri özetle şöyle anlatıyor:

Melik Muzafferuddin'in mevlid merasimlerine verdiği önemi o devirde herkes duymuştu. Bu sebeple her sene Erbil'e yakın bölgelerden (Bağdat, Musul, Cezire, Sincar, Nusaybin, İnan vs.) fakihler, sūfiler, vâizler, kurrâ ve şairler gelirlerdi. Bunların gelişi Muharrem ayından başlayarak Rebiülevvel başlarına kadar devam ederdi. Melik, mevlid münasebetiyle Erbil'de, kale kapısından şehrin yakınındaki hânekâh kapısına kadar uzanan sahada ahşap 20 kubbe yaptırdı. Bu kubbelerden biri kendisine ait olur, diğerlerini emirlerine tevzi ederdi. Birkaç katlı olan bu kubbeler değişik şekillerde süslenir, her kubbede şarkıcı ve komedyenler bulundurularak halkın eğlendirilmesine çalışılırdı. Mevlidü'n-Nebi merasimleri müddetince eğlenen ve bayram yapan halka ziyafetler veriliirdi. Muzafferuddin, her gün ikinci namazından sonra bu kubbelere gelir ve hepsini teker teker gezerek musiki dinler, şenlikleri takip ederdi. Akşam hânekâhâ gider, orada geceler ve semâ yapardı. Sabah namazından sonra ava çıkar, öğleden sonra kaleye dönerdi. Mevlid gecesine kadar bu böyle devam ederdi. Mevlid merasimleri, mevlid tarihindeki ihtilâftan dolayı, bir yıl 8, diğer yıl 12 Rebiülevvel'de yapılırdı. Mevlid gecesini akşam namazı kaleden kılınıktan sonra fener alayı düzenlenir ve meşalelerle hânekâhâ gidilirdi. Ertesi gün, Melik Gökböri kendisi için kurulan ahşap bir kuleden eğlenceleri ve askerî törenleri takip eder, civar beldelerden gelen vâizlerin sıra ile yaptıkları vaazlarını dinlerdi. Bu arada

6 İbn Hallikan, Vefeyâtü'l-A'yan, Beyrut, ts., c. IV, s. 116-119.

huzuruna çıkanların tebriklerini kabul eder, ileri gelen sivil ve askerî görevlilere bu merasimler dolayısıyla Erbil'e gelen fakihlere, vâzilere, kurrâya, şairlere hil'atlar giydirilir, hediyeler dağıtılırdı. Akşama kadar böylece sürer ve hânekâhta geceleyen Melik semâ ile meşgul olurdu. Gökböri'nin 300.000 dinar tahsisat ayırdığı bu benzeri görülmemiş merasim ve şenlikler her sene tekrar edilirdi. Mevlid merasimleri sona erince uzak yerlerden gelenlere hediyelerle beraber yol harçlıkları da verilerek memleketlerine gönderilirdi⁷.

Muzafferuddin Gökböri'nin mevlid merasimlerine kazandırdığı yeniliklerden biri de ilk mevlid kitabının onun zamanında ve ona ithaf edilerek yazılmış olmasıdır. Devrin hadis alimlerinden Ebu'l-Hâfız Hattab b. Dihye el-Endelûsî (ö. 1235) Erbil şehrine geldiğinde Melik'in, Mevlidi'n-Nebi merasimlerine ne derece önem verdiğini görerek, onun için "Kitâbü't-Tenvîr fî Mevlidi's-Sirâci'l-Münîr" adında bir mevlid kitabı yazmıştı. Kitabın sonuna Gökböri hakkında uzun bir kaside ekleyen İbn Dihye'ye hükümdar 1000 dinar hediye vermişti⁸.

Daha sonraki yüzyıllarda, bilhassa halk arasında mevlid merasimlerinin önem kazanması birçok yeni mevlid kitabının yazılmasına sebep olmuştur. Fakat bunların hiçbirisi Merhum Süleyman Çelebi'nin yazdığı "Vesiletü'n-Necât" isimli mevlidi kadar sevilip okunmamıştır.

Mevlid kitaplarının yazılmaya başlaması ile, ister resmî ister hususî olsun, mevlid merasimlerinde bazı değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu arada başlangıçta sadece Hz. Peygamber'in doğum yıldönümü münasebetiyle okunan mevlidler sonradan yaygınlaşmış ve dinî bayramlarda, dinî gün ve gecelerde, ölüm yıldönümlerinde vs. okunmaya başlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Fuchs H., "Mevlid" maddesi, İslam Ansiklopedisi, c. VIII, s. 171-176 (Madde, Necla Pekolcay tarafından ikmal edilmiştir).
- İbn Cübeyr, Rihletu İbn Cübeyr, Beyrut, 1384.
- İbnü'l-Esir, İzzeddin Ebu'l-Hasan, el-Kâmil fi't-Tarih, c. II, Beyrut, 1385.
- İbn Hallikan, Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed, Vefeyâtü'l-A'yan, c. IV, Beyrut, ts.
- İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, c. III, Mısır, 1355.
- Makrizî, Takiyyuddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali, Kitâbü'l-Mevâiz ve'l-İtibâr bi-Zikri'l-Hitât ve'l-Asâr, c. I.
- Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk, c. II, Beyrut ts.
- Zeydan, Corci, Medeniyet-i İslamiyye Tarihi, çev.: Zeki Megamiz, c. V, İst. 1330.

7 İbn Hallikan, a.g.e., aynı yer.

8 İbn Hallikan, a.g.e., III, 448-450; IV, 118.